

JAGIĆEV DOPRINOS MARULOLOGIJI

U članku se propituje doprinos Vatroslava Jagića marulologiji. Pritom se polazi od *Bibliografije Marka Marulića. Treći dio: radovi o Maruliću (1565–2000)*, koju je sačinila Nedjeljka Paro. U njoj se navode tek dva, odnosno tri (treći se nalazi pod imenom A. Leskiena) Jagićeva članka, priloga marulologiji. Usuprot tome, u članku se nastoji pokazati da je Jagićev doprinos marulologiji važan i u nesrazmjeru sa spomenutom bibliografijom. Ponajprije se ističe Jagićev doprinos kritičkim izdanjima Marulićevih vernakularnih djela (prije Akademijina izdanja, osim *Judite*, tek je Kukuljević dao tiskati *Suzanu*, *Razum i Stumačenje Kata*), zatim atribucijskim raspravama, kojima je dao osnovni smjer. Nadalje, ističe se i Jagićev doprinos izučavanju Marulićeve versifikacije i povijesnog kontekstualiziranja te estetskim prosudbama Marulićeva pjesmotvora.

Ključne riječi: Vatroslav Jagić; Marko Marulić; marulologija; edicijska praksa; atribucija; versifikacija; estetika.

I.

O Vatroslavu Jagiću (1838–1923), što odgovora njegovom utjecaju i obujmu njegova opusa, mnogo je pisano.¹ Osim monografija, radova, enciklopedijskih i leksikonskih natuknica, posvećena su mu i dva, odnosno tri zbornika. *Jagićev zbor-*

¹ Za života je objavljen *Festchrift – Zbornik u slavu Vatroslava Jagića* – u Berlinu 1908. godine u kojemu se donosi iscrpna bibliografija Jagićevih radova, koji obuhvaćaju više od 20 000 tiskanih stranica (usp. Damjanović 2006: 10).

nik (1986), objavljen nakon znanstvenog skupa održanog 1982. godine u Zagrebu, uoči 60. obljetnice smrti i 145. obljetnice rođenja, zatim *Zbornik o Vatroslavu Jagiću* (2007),² objavljen nakon znanstvenog skupa održanog u Beči i Varaždinu 2005. godine i, konačno, zbornik *Pitanja ruske povijesne gramatike i slavistike* (Вопросы русской исторической грамматики и славяноведения), koji je objavljen 2013. godine u Rusiji, u Petrozavodsku, nakon što je iste godine održan znanstveni skup posvećen 175. obljetnici Jagićeva rođenja i 90. godini njegove smrti. U potonjem zborniku samo su plenarna predavanja (njih sedam) bila posvećena isključivo Jagiću. Jasno je, dakle, da su brojni aspekti Jagićeva rada manje-više propitani. Ipak, što je ustvrdio sâm Jagić, ono prijašnje pokazuje nam se uvijek u novoj perspektivi, svaki naraštaj otkriva u prošlosti nove crte:

„Napredak naučni ne očituje se samo jednim načinom. Ne otkrivaju se vazda novi, niti kada vidjeni niti kada slućeni pojavi; nego je i to napredak, što se uz nova gledišta stare i poznate stvari pomladjuju te reć bi po drugi put na sviet rode. Mnogi predmet budi već od davna poznat budi radi tobožnje neznatnosti čak i zaboravljen, ishodi pod noviem vidom posvema dugačiji te kao sasvim nov na vidjelo.“ (Jagić 1869c: 1)³

Meni se čini da je tako kako je ustvrdio Jagić – da uz nova gledišta i stare stvari postaju novima, i s njegovim prinosom marulologiji.

Pogleda li se *Bibliografija Marka Marulića. Treći dio: radovi o Maruliću (1565–2000)*, koju je sačinila Nedjeljka Paro, čini se da je Jagićev doprinos marulologiji neznatan. Štoviše, može se pričiniti da nije vrijedan spomena. Naime, u spomenutoj Bibliografiji – a ona je najiscrpniji popis radova o Maruliću (redovito nadopunjavan godišnjim bibliografijama u *Colloquia Maruliana*) – navode se tek dva, odnosno tri Jagićeva članka. Prvi je, dakako, *Predgovor Pjesmama Marka Marulića* u Akademijinoj ediciji *Stari pisci hrvatski* (knjiga 1.), kojoj je jedan od osnivača, poznato je, sâm Jagić. Drugi je članak *Dvanaesterac u starijim pjesmama slavenskih (srpsko-hrvatskih) pjesnika u Dalmaciji* (Izvestii Otdelenija ruskogo jazyka i slovesnosti I. Akademii nauk, T. I Knj. 3, 1896.).⁴ U njemu se propituje podrijetlo dvanaesteraca

² Riječ je o dva sveska. U prvom svesku objavljeno je 29 referata i članak Ivana Pederina, koji je naknadno napisan, a u drugom *Bibliografija Vatroslava Jagića, Literatura o Vatroslavu Jagiću i Rukopisna ostavština Vatroslava Jagića u Zbirci rukopisa i starih knjiga Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu*.

³ Sustavan pristup Maruliću započeo je krajem sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća, kada je pokrenuto izdavanje njegovih Sabranih djela. Godine 1991. započeo je redoviti godišnji znanstveni kolokvij o Maruliću, 1992. počeo je izlaziti godišnjak *Colloquia Maruliana*, koji i dalje redovito izlazi a donosi radove sa znanstvenog kolokvija. Konačno, od 1995. u Splitu djeluje istraživačko-dokumentacijski centar Marulianum. Tako “je nastala čitava nova grana specijalističkih studija, nazvana marulologijom” (Jozić – Lućin 1998: 6).

u hrvatskoj književnoj kulturi, pa se ne odnosi samo na Marulića već i na dublje slojeve (usmena književnost) i dubrovačke ranonovovjekovne pjesnike Šiška Menčetića i Džora Držića. Konačno, treći članak se ne navodi pod Jagićevim imenom, nego pod imenom njemačkog slavista, Jagićeva suvremenika i suosnivača glasovitog *Archiv für slavische Philologie*, Augusta Leskiena. Doduše, u dodatku bibliografske jedinice napominje se da u “sadržaju časopisa (*Archiv für slavische Philologie* – op. K. Š.) na prvom mjestu je kao autor naveden A. Leskien, ali je na kraju prvog dijela teksta potpisan Vatroslav Jagić” (Paro 2003: 51, bibliografska jedinica 96). Riječ je o članku naslovljenom *Kritische Nachlese zum Text der altkroatischen Dichter*, koji se sastoji od dva dijela. Prvi, za ovu priliku važniji, sastoji se od pet cjelina. U njemu je Leskien donio sljedeće priloge: I) *Bemerkungen zum prikazanje živ. Sv. Lovrinca. Stari p. VI. i II) Zu Luciđ, Pisni ljuv. 3. (Stari p. VI, 203), a Jagić: III) Zu Marulić: Stari pisci Band I; IV) Die Acrosticha bei Menčetić und Držić: Stari pisci Band, II i V) Exegetisches*.⁵ Očito je da se Jagićev prilog (III) odnosi na Akademijino izdanje Marulićevih djela napisanih “narodnim jezikom”. Nešto određeni- je: Jagić, nakon što je ustvrdio da “drevni jezik ovog pjesnika (Marulića – op. K. Š.) predstavlja poteškoće, a kada je objavljen prvi tom (Stari pisci hrvatski 1 – op. K. Š.) obistinila se izreka: gdje je mnogo babica, kilava su djeca”, u svom prilogu, po uzo- ru na Leskienove “uspješne kombinacije” (Jagić 1881: 85), donosi niz emendacija Akademijina izdanja.

Uz navedene članke, Jagić se na još pokojem mjestu osvrnuo na Marulića (u radu *Iz prošlosti hrvatskoga jezika*, objavljenom u *Književniku* 1864., zatim u “pregledu cijele književnosti od najstarijeg vremena do prisutnosti” *Književnost Jugoslavena u užem smislu [t.j. Hrvato-Srba]* u češkom znanstvenom rječniku *Slovník naučný* 1865. godine, zatim u *Spomenima mogega života* (VI), pismima Ivanu Kukuljeviću Sakcinskom od 14. kolovoza 1868. i s “konca g. 1868.” i u *Ogledima stare hrvatske proze* 1869.). U prvi mah se, dakle, čini da je sve to neznatno da bi se pisalo o Jagićevu doprinosu marulologiji. Stoga se valjda tom aspektu Jagićeva djela i nije pridavala veća pozornost. Ipak, ono što je Jagić napisao u *Predgovoru* prvom sves- ku Akademijine edicije *Stari pisci hrvatski*, a u nekoj mjeri i na drugim mjestima na kojima se osvrće na Marulića, od nemale je važnosti za razvoj maruloloških studija.

⁴ U *Bibliografiji* se navode još dvije bibliografske jedinice vezane za isti članak. Naime, isti je članak objavljen još u: *Izabrani kraći spisi* (Vatroslava Jagića – op. K. Š.), uredio i članke sa stranih jezika preveo Mihovil Kombol, Zagreb: Matica hrvatska, 1948: 318–337 i *Rasprave, članci i sjećanja* (Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 43), priredio Marin Franičević, Zagreb: Zora – Matica hrvatska, 1963: 302–324.

⁵ U drugom dijelu (str. 623–632) nalaze se sljedeći prilozi A. Leskiena: VI) *Zum Vjerni pastier des Fr. Lukarević Burina*; VII) *Zu Marin Držić, St. p. hrv. VII.; VIII) Zur Jokasta des Miho Bunić*.

II.

Poznato je da je Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti 17. listopada 1867. godine – na Jagićev prijedlog (Jagić 1930: 84) – donijela odluku da će “izdavati bogato blago hrvatskoga jezika i književnosti, koje se sačuvalo u djelih starih hrvatskih pisaca od 15. do 18. vieka” (Jagić 1869a: 1). Za taj nadasve vrijedan posao, jer dotada nije bilo sustavnijih pokušaja određivanja kriterija po kojima bi se iz autografa, različitih apografa i tiskanih izdanja uspostavljali tekstovi pojedinih djela, izabrani su “Gj. Daničić, V. Jagić, J. Jurković, Fr. Kurelac, A. Veber” (*isto*).⁶ Oni su u devet točaka – za koje se drži da im je “dušu udahnuo” upravo Jagić (Vončina 1990–1991: 65) – odredili osnovne smjernice koje su obuhvatile rad od prikupljanja rukopisa i tiskanih izdanja do tiskanja “kritičkih” izdanja. Pri tom se prednost dala vrijednim (točka 1) i dotad netiskanim djelima (točka 4). Najvažnija je 6. točka:

“Osobito se ima gledati, da bude tekst svakoga pisca kritički izdan, da bude vjerno izradjen polag najboljih rukopisa ili gdje njih ne bi bilo, polag najstarijih štampanih edicija. Želi se, da budu sve znatnije razlikosti teksta raznih rukopisa i izdanja pobilježene ispod redka; isto se tako ište da budu napomenuti svi znatniji popravci ili konjekture. Odstupati se od teksta izvornoga može tek u pravopisu, razumievajući i tu riječ u njezinu najstrožem značenju, koje isključuje sve promjene osobina fonetskih ili gramatičkih. U uvodu govorit će se o izvorih svakog izdanja, na ime karaktera, vieku i drugih vlastitostih raznih rukopisa i edicija, po kojih je tekst naštampan.” (Jagić 1869a: 2)

Njoj bismo mogli pridodati i uputu iz 5. točke da “podpuno izdanje” svakoga pisca treba imati “literarno-historičan uvod” (*isto*). Naznačenu uputu s obzirom na transkripciju Jagić je primijenio već tri godine prije (1866.) u raspravi *Adrianskog mora sirena, hrvatski epos XVII. vieka* objavljenoj u *Književniku* (str. 336–407) (Vončina 1990–1991: 66). No, prvu “pravu” primjenu – ili, možda točnije, prvi pravi pokušaj – upute su imale u pripremi prve knjige novoosnovane Akademijine edicije, dakle pri izdavanju Marulićevih vernakularnih književnih tekstova.

Za prvu knjigu Starih pisaca hrvatskih građu je pripremio i tekstove transkribirao Kukuljević, a Jagić ih je redigirao i dodao kritički aparat (koji je, spomenuo sam, amplificirao člankom *Kritische Nachlese zum Text der altkroatischen Dichter u Archivu*).⁷ Pritom je Jagić upotrijebio i Marulićeva djela koja Kukuljević nije imao

⁶ J. Vončina ističe da su se u odboru našli istaknuti predstavnici triju filoloških struja: F. Kurelac, prvak “riječke škole”, A. Veber, vođa “zagrebačke škole” (s kojim je Jagić prije negoli su se našli na istom poslu oštro polemizirao) i “mladi zagrebački srednjoškolski profesor Vatroslav Jagić”, koji je od ostalih članova odbora bio mlađi desetak godina (Vončina 1990–1991: 65).

u ruci (među ostalim i *editio princeps Judite*, koji je Jagić pronašao u Dubrovniku).⁸ Iz pisma koje je Jagić napisao Kukuljeviću potkraj 1868. godine razvidno je Jagićevo neslaganja dotadašnjom (ilirskom) edicijskom praksom (Kapetanović 2007: 67).⁹

⁷ Za *Juditu* Jagić donosi sljedeće emendacije: namjesto "U Jerosolim" (5. redak sažetka *Judite* – *Istorija sva kratko ka se uzdarži u ovih knjigah*) treba "A Jerosolim"; namjesto "zviždahu" (s. 200 u prvom pjevanju) treba "zvizdahu"; za teško razumljiv stih "ne bihu sklitivi, da glumna vieda" (s. 262 u prvom pjevanju) napominje da "sklitiv" vjerojatno stoji namjesto "slitiv", što bi upućivalo na dizenteriju ili grižu (zarazna probavna bolest), što u figurativnom smislu znači iscrpljeno, jadno. Nadalje, ističe da "vieda" vjerojatno treba zamijeniti s "ujeda"; "zavrg' se glavami" (s. 264 prvog pjevanja) ispravlja u: "zavrgše glavami"; u "kako no vahtari laptahu skačući" (s. 272) namjesto "skačući" možda, nagađa Jagić, treba čitati "sačući" jer je to primjerenije za "vahtari"; za "ne bi utlin ni krp" (s. 32 drugog pjevanja) smatra da se nedvojbeno treba čitati "ne bi utlin ni hrp" (jer "hrp" – hrpa, stoji nasuprot "utlin" – šupljina); za "a sva kušav" (s. 46 drugog pjevanja) napominje da je smislenije tradicionalno čitanje "u svaku skav"; u "prva čela svih sil" (s. 112 drugog pjevanja) namjesto "čela" smislenije je "četa"; u "kad i njim metati" (s. 324 drugog pjevanja) "njim" treba promijeniti u "njih"; u s. 199 šestog pjevanja izraz "preza ssa" je vrijedan pomnijeg čitanja, ističe Jagić. Nadalje, u Suzani za s. 49 "bud da bi rij i glas do takova žita" piše da je isprva mislio na "žito" i nagađao treba li čitati "klas" umjesto "glas". No, iz konteksta proizlazi da "žita" treba čitati kao "žitja", pri čemu riječ "glas" ima smisla; s. 503 *Suzane* "govoren'ja svoga rič on prostiraše" čita "govren'ja s toga on rič prostiraše"; u s. 116 *Ureha duhovnih* "veće sebi hudi" treba promijeniti u "veće sebi udi". Zatim donosi moguće bolje čitanje s. 261–262 *Ureha duhovnih*; za s. 737 *Ureha duhovnih* "proti ljutu lavu" ističe da treba biti "protiv ljutu lavu"; s. 211–212 u Lipo prigovaranje "poni se ne tuži, dalji ćeš bit u put, / slobodan u luzi sigur domom i u kut", napominje Jagić, može se čitati: "poni se ne tuži, da li (lê, str. lê) ćeš bit u put slobodan u luzi, sigur domom i u kut"; s. 6 *Poklada i korizme* "zube van pljunu" treba čitati "zub van pljunu"; u s. 95 Govore'nje sv. Bernarda zbog rime treba promijeniti „prsteni“ u „prstenci“; u s. 184. Govore'nje sv. Bernarda "prikosa", vjerojatno, treba u "prkosa", kao i "živila" u s. 366 u "žila", također zbog rime.

⁸ Usp. Jagić 1869a: 5. U pismu Kukuljeviću od 14. kolovoza 1868., nakon što je ustvrdio da je pronašao rukopis s djelima N. Dimitrovića te da bi ga trebalo usporediti s Kukuljevićevim prijepisom da bi se pripremilo Akademijino izdanje, Jagić piše sljedeće:

"Pobrinuo sam se i za Marulićevu sliku, pisao sam Gjelsu po napatku Pucićevu ,da udjem u trag Torr-i. Nu da znate, što će Vas za cielo i obradovati, u frat.(arskoj) knjižnici našao sam još starije izadnje *Judite*, nego li je ono Vaš od 1522 g. – ovo ovdje nosi godinu 1521, nešto je malko veće po formatu i slovih, ali nema drvoreza! Ja sam isporodio sa Štampanim tekstom te se uvjerio, da se gotovo rieč po rieč slaže s izdanjem za godinu dana mladjim, koje je u Vas. Ja ću Vam za porabu kod uvoda donieti jednu stranu faksimiliranu s točnim opisom." (*Korespodencija Vatroslava Jagića*, knjiga 1: 371–372)

⁹ A. Kapetanović napominje da je slabo poznato da je Jagić još kao student u svom prvom jezikoslovnom, anonimno objavljenom članku *Quomodo scribamus nos?* (1859), dakle deset godina prije prve knjige *Starih pisaca hrvatskih*, kritizirao ilirsku edicijsku praksu, osobito štokaviziranje kajkavskih pisaca te da je godinu dana poslije povratka sa studija u Zagreb (1861.) u članku *Nješto o izdanju Kavanjinove velepjesni 'Bogatstvo i Uboštvo'* (u: Naše gore list), u kojemu je kritizirao Babukić—Kukuljevićevo izdanje Kavanjinova *Bogatstva i uboštva*, ponovno isticao kritičnost i znanstvene postupke u ediranju (Kapetanović 2007: 67–68).

“Vi ste zapovjedili slugaru Alberchtovu, da u reviziji drugog arka Marulićeva ništa ne mienja od onoga, kako ste Vi popravili i u napredak da uvijek tako čini. Oprostite, što sam prinukan Vam ovime očitovati, da se pod timi uvjeti nisam latio razgledanja Marulićeva teksta, nego se je mislilo, da više očiju više vidi, a željelo se, da tekst Marulićev što kritičnije i što korektnije na svijet izadje. Rado ja priznajem, da ne znam svega i rado dopuštam, da Vi što god bolje imate ili znate, mjesto mogega popravite; ali želio bih, pače mislio sam, da Vi istu koncesiju i meni dajete, jer sam pretpostavljao, da je sviem nam jedan cilj pred očima – a to je istina. Nu po Vašoj reviziji ima u II. arku ispravaka, kojim ja budi ne vjerujem na prosto bez dokaza, budi ih sa svim za pogrešne i nedopuštene držim. U takovih okolnosti ne mogu ja više ni napram akademiji ništa odgovarati te ne znam što bih drugo imao činiti, van javiti joj, kao što si evo uzimam slobodu i Vam, da se ja svake solidarnosti u ustanovljivanju teksta odričem, ako Vi ostajete pri tom, da se vazda sve onako štampa, kako Vaša revizija donosi. Ako li pak Vama, presvjetli Gospodine, nije nepovoljno, da i ja tu što god pripomažem: tada Vas molim, da udesite taj posao nekako drugačije; bilo kako god ali da se dokuči poglaviti cilj, na ime da se konačnoj redakciji uvaži i Vaše i moje mnijenje, ni po što pak jednostrano ovo ili ono. Ja sam, ako zaželite, pripravan Vama ustmeno izložiti moje prigovore protiv nekih Vaših ispravaka, na koje upravo za to i ne mogu pristati, dok nisam upućen, da su valjani“. (*Korspodencija Vatroslava Jagića* 1953: 372)

Da je Kukuljević dopustio Jagiću da uredi Marulićeva vernakularna djela koja je on već priredio za tisak, poznato je. O tome Jagić piše u *Spomenima*:

“Što sam posle povratka iz Dubrovnika radio na književnom polju, vidi se iz zapisnika akademičkih sednica. Glavni je posao bio učestvovanje u štampanju tekstova Marulićevih, koje je Kukuljević priredio za štampu i meni drage volje dopustio, da kritičku stranu tekstova poredim s izvorima (rukopisnim), po kojima je on tekst prigotovio. Tim sam načinom i ja postao jamac za ispravnost štampanog teksta.“ (Jagić 1930: 83)

U sâmom *Predgovoru* Akademijina izdanja Marulićevih djela Jagić je istaknuo da nije zadirao u atribuciju niti u Kukuljevićevu (vrstovnu) klasifikaciju (koja je poprilično slobodna),¹⁰ već da je „samo“ uredio tekst prema akademičkom pravilu (točka 6.):

¹⁰ Jagić nakon što je ustvrdio da “slobodna” klasifikacija zapravo odgovara Marulićevoj žanrovskoj svijesti (jer Marulić nekakvu jasnu klasifikaciju, smatra Jagić, “nije nigda na umu imao”), ističe da bi ipak bilo dobro “lipo pogovaranje razuma i človika” primaknuta bliže k onoj česti, gdje dolaze

“Ja ostavih broj pjesama, koje se smatraju književnom ostavštinom Marka Marulića, kao i razredbu teksta onako, kako ih je gosp. Kukuljević udesio; uređujući nasuprotiv tekst pojedinih djela, dodavah ispod redka kritičke bilješke, držeći se. §. 6. gori pomenutog nacrtu. Izbor dakle teksta i njegova razredba sa svime je posao gosp. I. Kukuljevića; samo vanjski oblik bješe stavljen pod kontrolu danih nama za poredjivanje izvora te gdje se god tekst i koliko odalečio od svojih izvora, to je naznačeno ispod redka. Ja sam bio u tome što točniji, niti se s toga kajem; mnogi oblici našega staroga jezika čine nam se na prvi mah kao kakve štamparske ili pisarske pogriješke, ali kod dubljega pogledanja izlazi na vidjelo, da je ono nešto sa svime drugo. Uvjeren sam, da će potanje ispitivanje hrvatskog jezika istinu ovih rieči i kod Marulića sjajno dokazati.” (Jagić 1869a: 3)¹¹

Jasno je dakle da je upravo Jagić prvi uveo svojevrsnu *kritiku teksta* u domaću edicijsku praksu,¹² i to egzemplificirao pri izdavanju Marulićevih vernakularnih djela. Istini za volju, naznačena načela kritičkog izdanja koja je Jagić naveo u *Predgovoru* prvoj knjizi novoosnovane Akademijine edicije, s pravom je konstatirao Ivan Lupić, uglavnom su ostala na načelnoj razini – što je za jedan takav pothvat koji je poduzela Akademija, napominje Lupić, razumljivo. Naime, i dalje se oslanjam na Lupića, nije jasnije objašnjeno po kojim se to kriterijima određuje vrijednost djela i, za tekstološka načela važnije, priređivač kritičkog izdanja nerijetko se nalazi u nedoumici koji je rukopis (pa čak i da je riječ o autografu) ili tiskano izdanje za koje se zna da je u izravnoj vezi s autorom najbolje jer među njima nerijetko postoje znatne razlike (Lupić 2010: 1193). Ilustrativan primjer je upravo Jagić, koji u uvodu 5. knjige Akademijine edicije (*Pjesme Nikole Dimitrovića i Nikole Nalješkovića*) napisao:

pod kraj 'prikazanja'; jer je to nešto slična onomu. Već sama rieč 'prigovaranje' odgovara talij. 'contrasto', a može biti je i to samo prievod s talijanskoga ili latinskoga. Vriedno bi na priliku bilo porediti onakve talijanske komade, kao što pominje Klein (Gesch. d. Dram. IV. 237) nekakav 'Inter-tenimento del Senso e della Ragione'.” (Jagić 1869a: 5)

¹¹ Ivan Lupić napominje “da je Jagić htio, on nije morao uzeti Kukuljevićeve prijepise Marulićevih djela, nego je mogao sve ispočetka sam prepisivati. No Jagić koliko je bio inteligentan toliko je bio i praktičan te je vrlo dobro znao da je puno lakše priređivati kad netko drugi obavi osnovni posao prepisivanja (na modernu grafiju), što osim toga Jagić i priznaje kad piše 1917. godine: 'Tako je već i prva knjiga 'Starih pisaca hrvatskih' pola njegove [tj. Kukuljevićeve] pola moje 'muke' (kako bi rekao pokojni Kurelac)’ (Jagić 1948: 385; usp. Jagić 1930: 83; prema Lupić 2012b: 900, bilješka 44). Spominjanje Kurelca, ističe Lupić, nije slučajno. Naime, upravo je Kurelac trebao Kukuljevićeve prijepise pripremiti za tisak kao prvi svezak Akademijine edicije. Međutim, došlo je do sukoba na jezičnoj, pravopisnoj i možda priređivačkoj razini (Lupić 2012b: 900, bilješka 44).

¹² Za pomniji uvid u Jagićevu kritiku teksta v. J. Bratulić (1986); R. Bogišić (1986); Kapetanović (2007) i Badurina-Stipčević (2011).

“Na pokon na pošljednjem mjestu spominjem 'knjige' (listove, poslanice) Nikole Dimitrovića. U rukopisih nadjoše se samo četiri, što su ovdje štampane; ali sva je prilika, da ih bješe znatno veći broj. Neimajući pri ruci izdanja Dimitrovićevih psalama od g. 1549 ja sam i štampano i neštampano prepisao iz rukopisa u knjižnici dubrovačkih franjevaca br. 9 (u mene označen slovom *b*) i br. 32 (u mene označen slovom *a*). To bijaše godine 1868 (sr. Rad jugosl. akademije knjiga XII str. 228.) a po istiem priepisima sada je štampano“ (Jagić 1873: III–IV).

Također, nadalje ističe Lupić, nije jasno gdje bi popravci i konjektуре bili nužni ili poželjni. Zapravo, kaže se – iznenađujuće ako imamo na umu ono što je netom navedeno da “odstupati [...] od teksta izvornoga može tek u pravopisu, razumijevajući i tu rieč u njezinom najstrožem značenju, koje isključuje sve promjene osobina fonetskih ili gramatičkih”). Ostaje, zaključuje Lupić, nedorečeno ono što je za svako kritičko izdanje najvažnije – što je točno “izvorni tekst”. Nalazi li se “izvorni tekst” u najboljem rukopisu ili u najboljem izdanju (kao izabranom predlošku) te znači li to da se u glavni tekst ne smije unositi ništa iz drugih rukopisa ili izdanja, već se rukopisne varijante i varijante tiskanih izdanja bilježe isključivo ispod teksta, u bilješkama? U izdanjima Akademijine edicije Stari pisci hrvatski navedenih se načela nije dosljedno držalo „pa se već i u ovom prvom svesku može dosta varijanata iz 'izvornoga teksta' pronaći u bilješkama pod crtom, dok se u glavnom tekstu nalaze (prema priređivačevu sudu smislenija) rješenja iz drugih i ne nužno u cjelini boljih rukopisa“ (Lupić 2010: 1193–1196).¹³

Kakogod, možemo, doduše vrlo oprezno, ustvrditi da je Jagić postavio tekstološki i nekovrsni kritički temelj na koji se kasnije nadograđivala marulićevska filologija, napose izdanja *Sabranih djela Marka Marulića* (Književni krug Split)¹⁴ pa sve do izdanja Marulićevih hrvatskih stihova i proze koje je za Matičinu ediciju *Stoljeća hrvatske književnosti* priredio Bratislav Lučin (2017.)¹⁵ i *Judite* koju je priredio

¹³ Ilustrativan primjer poteškoće pri utvrđivanju “dobrog” rukopisa ponovno je sam Jagić, koji već u drugoj knjizi edicije Stari pisci hrvatski (*Pjesme Šiška Menčetića Vlahovića i Gjore Držića*) piše:

“Nego koliko je god taj Ranjinin rukopis star, opet zadaje svakomu, koji će se njime poslužiti, neiskazana posla. Nema gotovo pjesme, u kojoj ne bi bilo toli nesmisleno pisanih rieči i stihova, toliko pogriješka i nedostataka, da se bez pomoći boljih rukopisa, ma i noviji bili, jedva može dotjerati do čitka i razumljiva teksta“ (Jagić 1870: XIII, usp. Lupić 2010: 1196, bilješka 4).

¹⁴ O tekstološkim teškoćama v. Milan Moguš u: Marko Marulić, *Judita*. Priredio, popratio bilješkama i sastavio rječnik Milan Moguš. Književni krug, Split, 1988: 83–86; Marko Marulić, *Od nasliedovan'ja Isukarstova i od pogarjen'ja taščin segasvitnjih*. Priredio, popratio bilješkama i sastavio rječnik Milan Moguš. Književni krug, Split, 1989: 27–28 i Josip Vončina u: Marko Marulić, *Pisni razlike*. Priredio i popratio bilješkama Josip Vončina, rječnik sastavio Milan Moguš. Književni krug, Split, 1993: 20–22.

Zvonko Pandžić (2021.)¹⁶ – pri čemu, valja napomenuti, nije sasvim jasno (ne samo u marulološkoj nego općenito u kroatističkoj filologiji) što bi bilo povijesno-kritičko, što kritičko, što popularno-znanstveno izdanje.¹⁷ Bilo kako bilo, vrijedno je istaknuti i da je Jagić u *Predgovoru* donio i kodikološke opise dvaju, smatra se, najvažnijih izvora Marulićevih hrvatskih stihova: *Vartal* Petra Lucića i *Lulićev zbornik*, pa i, doduše vrlo štur, opis nekoć Kukuljevićeva rukopisa (u vrijeme pisanja *Predgovora* Akademijina rukopisa br. 323, a danas Arhiv HAZU, sign. I b 126) koji sadrži tek nekoliko listova, a u kojemu se nalaze dva šaljiva sastavka *Poklad i korizma* i *Spovid koludric od sedam smrtnih grihova* (Jagić 1869a: 3–5 i 11). Njima bi se kao Marulićev sastavak – napominje Jagić – moglo pridodati i *Govoren'je Judino skalam na obišenje hodeć iz Vartla (isto: 11)*.¹⁸ Također, Jagić je nakon općih smjernica o pitanju autorstva donio i napomene o svakom sastavku.¹⁹ Time je, osim temelja na kojem se razvijala kasnija marulićevska filologija, udario i temelje kasnijih atribucijskih rasprava.

¹⁵ B. Lučin u svom radu *Prema kritičkom izdanju Marulićevih hrvatskih stihova: Judita kao orijentir* ističe:

“Prihvativši se priređivanja Marulićevih hrvatskih tekstova za ediciju Stoljeća hrvatske književnosti zaključio sam da u priređivačkom poslu moram ponovno pregledati sve rukopise onih djela koja sam uvrstio u izbor, a u uspostavi teksta osloniti se, gdje je god to moguće, na prvotisak Judite. Za to je, dakako, bilo potrebno utvrditi Marulićev usus sribendi kako se očituje u prvotisku (Lučin 2017: 17).

¹⁶ Z. Pandžić je obradio i priredio venecijanski prvotisak *Judite* (1521.), uz kolacioniranje drugoga (1522.) i trećega izdanja (1523.), a razlike su zabilježene u tekstualno-kritičkom aparatu. Zapravo, riječ je – kako napominje Pandžić – o tri različita izdanja Judite: a) historijsko-kritičkom (tekst se prenosi izvornim slovopisom, pri čemu su, između ostaloga, strjelicama markirane razlike u pisanju odnosno tiskanju enklitika Marulićeva vremena, tako da je sačuvan izvorni tipografski oblik riječi); b) studijsko i c) preslikano (faksimil) prvotiska (Pandžić 2021: 9).

¹⁷ v. Lupić 2012a: 580–589.

¹⁸ *Govoren'je Judino skalam na obišenje hodeć* u znatnoj se mjeri podudara s Judinim monologom u glagoljskom prikazanju Muke iz 1556., jedino što u Vartlu u sredini ima dva stiha više (39–40). Judin monolog u tkonskoj Muci ne podudara se s ovom verzijom.

¹⁹ U Akademijinom izdanju nalaze se sljedeći sastavci: Judita — Susana — Urehe duhovne — Dobri nauci — Stumačenje Kata — Lipo prigovaranje razuma i človika — Svit je taščina — Suprotiva slasti od blaga — Od začetja Isusova — Od muke Isukrstove — Svrh muke Isukrstove — Od muke Isusove — Versi od križa — Od uskrsa Isusova — Naslidovanje Isukrsta — Molba k Isusu od človika — Isukrst govori grišnikom — Od uzvišenja gospina — O gloriosa domina — Divici Mariji — Utičenje k divi Mariji — Od svetih divic i udovic — Od ljubavi božje človiku — Deset zapovidi — Od deset zapovidi božjih — Od sedam smrtnih grihova — Od svete pokore — Človik na punat od smrti — Od suda versi — Glava mrtaška govori — Duša iz groba ove riči nam govori — Govorenje duše osujene i odgovor Isusov — Stumačenje psalma: Miserere — Te Deum laudamus — Tuženje grada Hjerusolima — Molitva suprotiva Turkom — Anka satira — Poklad i korizma — Spovid koludric od sedam smrtnih grihova — Prikazanje historije svetoga Panucija — Skazanje od nevoljnoga dne od suda — Govorenje sv. Bernarda od duše osujene.

III.

U Akademijino izdanje najvećim su dijelom preuzeti sastavci iz *Vartla* i *Lulićeva* zbornika. Budući da je u spomenutim zbornicima samo uz neke pjesme navedeno Marulićevo ime, ostale su mnoge atribucijske sumnje, stoga je Jagić ustvrdio:

„Čim se manje do sele znalo za tolika hrvatska djela Marulićeva, tim je veća dužnost prvih izdavalaca, dakle i jugosl. akademije, na koje ime ja ovdje govorim, da budu oprezni te da pisca svoga, koliko se igda može, obrane od svake sumnje. Nu ciela je istina, da se ne može za sve, što je ovdje naštampano, jednakom sigurnošću ustvrditi, da je zbilja Marulićevo.“ (Jagić 1869a: 3).²⁰

Atribuciju Marulićevih djela Jagić je temeljio na epigramu zapisanom na sâmom kraju *Vartla*:

„(Lucij) obra Petar ovih knjig veći dil
(Za) majke i sestar dat jim razgovor mil,
Marul ča je složil, komu Bog pokoj daj,
(I) mene s njim združil u vikuvičnji raj.“ (Vartal 1990: 623).

Riječi „Marul ča je složil“, prema Jagiću, znače zapravo da većina sadržaja *Vartla* pripada Maruliću. Uz to je ustvrdio:

„Kad je dakle u vrtlu spomenuto, što nije od Marulića, već je na priliku od Vetranovića, Matulića, Hjerolima Martinčića, Petra Divinića, Kaboge, Koriolanovića, Nadaljevića-Budisavljevića i Petra Lucića, to ne bi onaj na kraju dodani epigram, koji Marula spominje, nikakova smisla imao, da ostalih komada ovoga kodeksa, bilo ne bilo kod njih zabilježeno ime Marulićevo, ne smatramo svojinom našeg pisac“ (Jagić 1869a: 4)

Takvom mišljenju u prilog ide i činjenica, ističe Jagić, da se u *Lulićevu zborniku* nalazi nekoliko sastavaka koje se pripisuju Maruliću, a u *Vartlu* se nalaze bez imena pisca. Osim toga, u *Vartlu* je ista ruka zapisala sve što se nalazi od lista 136 do lista 184, nakon čega dolazi epigram:

„Marula Marka toj da je složen'je, znaj
Kî štīš, Bogu za toj hvalu i slavu daj,

²⁰ Iste godine kada su izdana Marulićeva djela na hrvatskom jeziku Medo Pucić je u jednom pismu Jagiću napisao: „Ja ufam za pokoj Marulićeve duše da nije on ni polovicu onoga napisao što ste pod njegovijem imenom štampali, inače jaoh si njemu i njegovim falociama.“ (Jagić 1930: 87)

A za me moli ga da me prime k sebi;
Tako bud' taj knjiga na spasen'je tebi!" (Vartal 1990: 353)

Budući da su neke pjesme iz tog ulomka (listovi 136–184) u *Lulićevu zborniku* pripisane Maruliću, moguće je, smatra Jagić, da se epigram odnosi na cijeli ulomak. Štoviše, Jagić je ustvrdio da "vrlo je dakle prilično istini, da gotovo sa svim sigurno, da je sav sadržaj listova 163–184 posao Marulićev" (Jagić 1869a: 6). Tu bi, dakle, pripadale sljedeće pjesme: *Od muke Isukrstove*, *Od začetja Isusova* (u *Vartlu* uz tu pjesmu nema Marulićeva imena, ali u *Lulićevu zborniku* na listu 296 ista pjesma ima potpis "Marko Marul to složi"), *Naslidovanje Isukarsta*, *prikazanje O Panuciju*, *Od suda versi*, *Utečen'je k Divi Mariji* (Jagić smatra da pjesma nema završetak), *Od sedam smartnih griha*, *Glava mrtaška govori*, *Človik na punat od smrti*, *Govoren'je duše osujene i odgovor Isusov* (u *Lulićevu zborniku* na listu 303v stoji pripis: "Ovo je složen'je Marka Marula Splićanina"), *Uresi duhovni* i *Dobri nauci*. Ipak, što se tiče atribucije sastavka iz *Vartla*, Jagić zaključuje:

"Dakako za sve ovdje naštampane, a iz Vrtla bez imena izvadjene komade, ne može se ni pomoću Lulićeva rukopisa jasno dokazati, da su zbilja Marulićeva ostavština, kao što se opeta ne može reći, nisu li još gdje koje pjesme u Vrtlu ostavljene, koje su možda Marulićeve a nisu od g. izdavatelja u tu zbirku uvrštene. Sumnja dakle ostaje još jednako i s jednoga i s drugoga kraja: može biti je ovdje i *suviše* naštampano, a može biti i *premalo* pod imenom Marulićevim". (Jagić 1869a: 5).

Zaista, nakon Akademijina izdanja pojavile su se mnoge rasprave o atribuciji Marulićevih vernakularnih sastavka – od članka Vitaliana Brunellija *Un po di storia letteraria* u zadarskom listu *IL Dalmata* (1882., br. 59–62, 64), rada Tome Maretića *Zur Autorschaft einiger Dichtungen der älteren kroatischen Literatur* (1884.) u *Archivu*, zatim Franje Fanceva *Nova poezija Splićanina Marka Marulića* (1993.) do priloga Antonina Zaninovića (1925.), Vjekoslava Štefanića (1950.) Antuna Djamića (1950.), Franje Šveleca (1963.), Carla Verdianija (1973.), Dragice Malić (1976.), Milana Moguša (1976.). Novi uvidi zasnovani su uglavnom na otkrivanju novih rukopisa: *Hvarska pjesmarica*, *Splitsko-trogirska pjesmarica*, *Firentinski zbornik*, *Zagrebački (Marulićev) zbornik*, *Oficij Majke Božje (Marulićev molitvenik)*, *Rapska (Premudina) pjesmarica* (usp. Šimić 2021: 169–196).

Da Jagićeve načelne i široko postavljene smjernice ipak nisu odbačene, pokazalo se pri priređivanju Marulićevih vernakularnih stihovanih sastavaka za ediciju *Sabrana djela Marka Marulića*. Za to je izdanje Josip Vončina načelno odredio koje oznake o autorstvu mogu biti pouzdane, a koje ne (Vončina 1993: 12). Najpouzdaniji način za utvrđivanje Marulićeva autorstva, prema Vončini, zapis je koji iz-

rijekom tvrdi da pojedini tekst potječe upravo od Marka Marulića (isto: 14). Sâm Vončina prigovorio je Jagiću da je pogriješio što je spomenuti epigram iz *Vartla* (koji dolazi kao *post scriptum* iza pjesme *Dobri nauci*, a u kojemu je ključan sljedeći redak: “Marula Marka toj da je složen’je, znaj”) uzeo prvo kao mogućnost („može biti”) a onda ga pretvorio u vjerojatnost (“gotovo sigurno”) jer, tvrdi Vončina, epigram se ne može odnositi na skupinu tekstova, već samo na pjesmu *Dobri nauci* zato što se izrazi toj i *složen’je* dolaze u jednini (isto: 13). Međutim, Vončina se nije držao vlastitog kriterija, pa je u svoje izdanje uvrstio šaljivo-podrugljive sastavke *Anka Satira*, *Poklad* i *Korizma* i *Spovid koludric od sedam smartnih grihov*, iako se za te sastavke nigdje izričekom ne navodi da im je Marulić autor. Možda se Vončina pri atribuiranju ovih sastavka oslonio na Jagića, koji je ustvrdio:

“Anka Satira čita se u Vrtlu na 1. 308b—309; pred ovom je pjesmom Suzana, a za njom Miserere — a sve je istom rukom pisano — odatle izvodim da je i to Marulićevo djelo. Ne valja ni osobitosti u jeziku i pojedinih rieči s uma metnuti, a tendencija ove pjesme kraj svega podudaranja s kolendami skroz je moralna, da kalugjerska! Poklad i korizma i spovid koludric ne dolazi u Vrtlu, nego u rukopisu prije Kukuljevićeve, sada akad. knjižnice [...] Obje gori pomenute pjesme pisane su istom rukom; a na koncu spovidi dolazi onaj dodatak, koji jasno svjedoči, da su to djela Marulićeva.” (Jagić 1869a: 11)

Kakogod, Vončina se manje-više držao Jagićeva kriterija, pa čak i njegove nedosljednosti. Tu se ipak Jagićev doprinos atribuciji Marulićevih sastavka ne zaustavlja. Na samom kraju *Predgovora* Jagić je slutnjom dobrog filologa napomenuo:

“Sva je prilika, da će se danas sutra i u prozi naći više hrvatskih djela Marulićevih, nego li za koja sada znamo. Ta u samom Vrtlu ima po više svetih života i pripoviedaka, pisanih starom hrvatskom prozom, te može biti da je medju njimi što to od Marulića. I tako će Marko Marulić, kojega već i po ovome, što sada o njemu znamo, poštujemo kao čovjeka velika i znamenita ne samo za latinsku nego i za hrvatsku književnost, izaći s vremenom još veći i znatniji, a njegovi će potomci imati još više razloga, ponositi se starimi vjekovi hrvatske knjige.” (Jagić 1869a: 12)

Polazeći, između ostaloga i od Jagića, stotinu i četrdeset godina kasnije nove uvide upravo u prozna Marulićeva vernakularna djela donio je Zvonko Pandžić. On je metodom ad *fontes* istražio skupinu rukopisa (*Biblioteca nazionale Mediceo-Laurenzina* Ashb. 1582, *Britishy Library* Add. 11578, 10394, 10395 i 10625, *Fachbereihsbibliothek Slawistik* HS 4, 5 i 6, NSK R 3662, 4083, 4903, 6633, 6634) i najranije zapise o njima te došao do zaključka da je zapravo riječ o zbirci signiranih

(katalogiziranih) rukopisa koja je u ranom devetnaestom stoljeću dospjela u Englesku a potom je tijekom vremena bila preprodavana raznim osobama i knjižnicama (zbirka, tvrdi Pandžić, potječe iz zadarskog samostana Svete Marije, gdje je većim dijelom dospjela iz Splita nakon što su ukinuta oba samostana sestara sv. Benedikta, gdje je bila Marulićeva sestra Bira). Pandžić drži da je zbirka zapravo Marulićeva, da je riječ o zbirci koja se spominje u Marulićevoj oporuci (*"multa alia quae nondum sunt impressa"*) (Margetić – Lučin 2005: 38) i koju spominje Marulićev biograf Frane Božićević kada piše o Maruliću i njegovoj sestri Biri (Veri): "Kod nje se nalaze *mnogobrojna književna djela (plurima litterarum monumenta)* i poslanice s poticajima na čestit i blažen život, što ih je na domaćem jeziku (*vernaculo sermone*) i vlastitom rukom napisao sam Marko" (Božićević 2007: 30–31, usp. Pandžić 2009: 12).²¹

²¹ Jagić u *Ogledima stare hrvatske proze* nagađa da Marulić nije autor *Života svetoga Jerolima*:

"[...] ne može se o tom ništa pravo reći; sudeći po osbinah jezika, rekao bih prije, da to nije, nego li da jest djelo Marulićevo. Oni stihovi, što su u rukopisu pred samim tekstom života Jerolimova, ne dokazuju ništa, budući da se ne protežu na ovaj životopis, nego su preostali kao fragmenat nečesa, što je pred tim u rukopisu bilo pak je otkinuto i propalo." (Jagić 1969b: 226)

Z. Pandžić je ustvrdio da su Jagićeve dvojbe oko jezika razumljive jer je prijepis iz vremena Nikole Vitturija i Petra Lucića, ali da je pogriješio u svezi šest stihova koji dolaze ispred samog teksta, jer nastoje da "yazichom mogim, hualim starost ouu" (Verdiani 1973: 151), odnosno starca Jeronima. Jagić nije objavio uvodne stihove, od kojih su početna dva preuzeta iz Marulićeve *Suzane*. U *Životu svetoga Jerolima* koji se nalazi u *Firentinskom zborniku* donose se također prva dva stiha iz *Suzane*, ali i još šest koji se razlikuju od onih u rukopisu kojim se služio Jagić (Arhiv HAZU I b 127; Kukuljevićeva signatura 341). No, i tu se, ističe Pandžić, izrijeком spominje nakana hvaliti život Jeronimov. Osim toga, nastavlja Pandžić, Jagić je zanemario jednu vrlo važnu bilješku u kolofonu *Života svetoga Jerolima*, u kojoj između ostaloga stoji da ga je prepisao (ili dao prepisati) N. Viturrio ("Et io Nicolò Vitturi ho copiato da unaltra simile ad futurorum memoria etc., et hoc ad tuam[?] salutem"). Naime, iako se u bilješci ne navodi Marulić kao autor *Života svetoga Jerolima*, samim time što je trogirski plemić Vitturi, koji je i inače komentirao Marulićeve pjesme i o tome pisao P. Luciću, očito prepisao (i komentirao) *Život svetoga Jerolima*, smatra Pandžić, nismo daleko od zaključka da je autor *Života* Marulić. Pandžić nadalje ističe, obje verzije – Jagićeva i ona iz *Firentinskog zbornika* – vrlo su bliske i obje upućene na "drage sestre", pa stoga valja pretpostaviti da im je pramatica ista, odnosno da je trogirski apograf Viturri načinio prema (*da unaltra simile*) nekoj starijoj, možda upravo firentinskoj verziji. A uvodni stihovi (*An'jelske kriposti*, odnosno *Hvale sv. Jeronima*) pjesnički su dodatak proznom tekstu, što je inače poznata Marulićeva manira (svoja latinska djela započinje i/ili završava kakvim pjesničkim dodatkom). Konačno, i kompozicijska i sadržajna usporedba s Marulićevom latinskom prozom *Vita divi Hieronymi*, koja počinje prigodnim stihovima u čast pape Lava X., a završava pjesmom *De laudibus divi Hieronymi carmen*, dakle hvala Jeronimu, ukazuju na Marulićevo autorstvo *Života* (Pandžić 2009: 34–36), pa je Kukuljević (Kukuljević 1869: LXXVI), usuprot Jagiću, bio u pravu kada je *Život svetoga Jerolima* atribuirao Maruliću (isto: 34, bilješka 12).

IV.

U radu *Dvanaesterac u starijim pjesmama slavenskih (srpskohrvatskih) pjesnika u Dalmaciji* Jagić je ustvrdio da u Marulićevim (i Đ. Držića i Š. Menčetića) dvanaestercima metričku jedinicu ne čini jedan stih, već dvanaesterački, odnosno šester-ački distih. Naime, samo u distihu se očituje osnovna karakteristika Marulićeva dvanaesteraca, to je da se on zapravo sadrži dvostruki srok, jedan u sredini, u šestom slogu, a drugi na kraju, dvanaestom slogu. Jagić zatim donosi kratku analizu svojstva sroka (jednosložne riječi sa samoglasnikom na kraju, jednosložne sa suglasnikom na kraju, dvosložni srokovi itd.). Nadalje, opovrgava dotadašnje mišljenje da je upravo Marulić autor dvanaesteračkog distiha, a da su onda od njega takvu vrstu stihovanja preuzeli Dubrovčani i ostali stariji pjesnici (napose Hvarani Lucić i Hektorović). Jagić ujedno odbacuje tvrdnju Davida Kovačevića, koji se priklonio mišljenju da je Marulić rodozačetnik spomenutog dvanaesterca i da je izvor dvanaesteračkog stihovanja u latinskoj himnodiji (Kovačević 1891a i 1891b), i Petra Krekovića, koji je držao da su Dubrovčani Držić i Menčetić rodozačetnici dvanaesteračkog stihovanja, a da su poticaj za to imali u talijanskoj književnoj kulturi (Kreković 1893) te iznosi mišljenje da je izvor dvanaestercu u "narodnoj poeziji dalmatinskih Slavena [Hrvata]" (Jagić 1963a: 312), dok je srok sačinjen pod utjecajem romanske književnosti. Iako su, dakle, i Držić i Menčetić i Marulić imali isti izvor, ipak, ističe Jagić, Marulić „nadmašuje Menčetića naročito složenošću u primjeni sroka [...] Ta složenost sastoji se u tom što Marulić ne povezuje smo dva i dva stiha u jednu cjelinu (distih) dvostrukim srokom, već još prenosi srok s kraja prvoga para stihova u prvu polovinu (prvi polustih) daljeg para stihova. Na taj se način kod njega izmjenjuju srokovi, bez obraćanja pažnje na jedinstvo strofe, ovim redom: aa-bb, bb-cc, cc-dd, dd-ee, ee-ff itd" (isto: 322–323). Tako je Marulić ispjevao *Juditu*, *Suzanu*, *Divici Mariji*, *Svrh muke Iskrstove*, *Od muke Isusove* (stihovi 1–17), *O gloriosa domina* i još neke sastavke (v. isto: 323).

Jagićev rad o dvanaestercu, ističe Franjo Švelec, nije u svojim osnovnim postavkama doživio osporavanje, tek je dopunjavan i proširivan (Švelec 1986: 56), pa je tako Jagić doprinio i versifikacijskom aspektu maruloloških istraživanja. U bitnom nije osporeno niti Jagićevo mišljenje o prvenstvu Splita, a to onda znači i Marulića, kao "najstarijeg književnog kruga hrvatskoga" (Jagić 1963b: 72).²² Konačno, Jagić je među prvima donio i estetske prosudbe Marulićeva vernakularna pjesništva.

²² U vrlo ekstenzivnom radu Iz prošlosti hrvatskoga jezika, objavljenom u Književniku 1864., kada ističe prvenstvo Splita, Jagić uspoređuje Marulićev (i Držićev) jezik s Gundulićevim i Plamotićevim, pri čemu napominje:

"Čini se da se ranije prenuo iza duševnoga sna grad Split negoli slavni Dubrovnik; barem su prva imena hrvatskih pjesnika u Dalmaciji (među 1450 – 1530) iz Splita: Marko Marulić,

Nakon što je u *Književnosti Jugoslavena u užem smislu* [t.j. Hrvato-Srba] hrvatsku književnu djelatnost razvrstao po središtima (Split, Dubrovnik, Šibenik, Hvar i Zadar), Jagić ističe da prvenstvo daje Splitu (priključujući mu Hvaranina H. Lucića) jer se u njemu "odjednom pojavljuje pet pjesnika s narodnim jezikom: M. Marulić, J. Papalić, J. Martinčić, N. Matulić i F. Božičević" (str. 335). Oni su svi "plemići, ljudi obrazovani, 'utriusque linguae bene docti' i sasvim im je svjedno pjevaju li latinski, italijanski ili 'slovinski'" (str. 335). Za Jagića pak „taj je način pjevanja neprirodan, umjetni je. Pjesnik sigurno, koji na jedan način pjeva pjesme u tri jezika, nije ništa drugo do prevodilac jednih te istih ideja na razne jezike; različite su samo riječi ali duh je istovjetan. Moralna cijena (rečeno s Schlegelom) takvih plodova morala je biti beznačajna, tj. narod o njima nije znao ništa, jer se to srca njegova ticalo nije. Pjesnici su ti ostali osamljeni i ograničeni na svoj krug plemićki" (str. 335) (nav. prema Kvapil 1986: 146).

V.

Jasno je dakle da s početka spomenuta *Bibliografija Marka Marulića* nije smjerodavna za uvid u Jagićev doprinos marulologiji. Štoviše, ona je zavodljiva! Iako nije mnogo pisao o Maruliću, Jagićev doprinos marulološkim istraživanjima iznimno je važan. Udario je kakve takve temelje kasnijim izdanjima Marulićevih vernakularnih djela (prije Akademijina izdanja, osim Judite, tek je Kukuljević dao tiskati *Suzanu*, *Razum i Stumačenje Kata*),²³ zadao je osnovne smjernice atribucijskih rasprava, dao je doprinos izučavanju Marulićeve versifikacije i povijesnog kontekstualiziranja, prvi donio estetske prosudbe Marulićeva pjesmotvora.

Jerolim Papalić, Jero Martinčić, Niko Matulić i Fran Božičević; to je najstariji književni krug hrvatskoga pjesništva, dobro poznat i slavnom Luciću Hvaraninu; nu o Dubrovniku ne ima još niti spomena." (Jagić 1963b: 72)

"Tko bi usporedio Marulića ili Držića s Gundulićem i Palmotićem, dakako da je u svakom obziru razlika golema, napredak izvanredan [...]" (isto, 78; usp. i 74))

Jagićevo mišljenje o prvenstvu naše najstarije "umjetničke" književnosti osporio je B. Vodnik u svojoj *Povijest hrvatske književnosti: Od humanizma do potkraj XVIII. stoljeća*, kojoj je poglavlje o hrvatskoj glagolskoj književnosti napisao Jagić. Kukuljevićevu tvrdnju iz 1869. godine da je autor *Judite* "otac umjetnog pjesništva u Hrvatah" (usp. Kukuljević Sakcinski 1869: I) – što je poslije pretvoreno u "otac hrvatske književnosti" – Vodnik je odbacio. Marulić, tvrdi Vodnik, "prestao je biti 'ocem hrvatske književnosti'" jer je "početak hrvatske umjetne književnosti metnut u Dubrovnik" (Vodnik 1913: 4).

²³ Kukuljević je prvo 1855. objavio *Suzanu od Marka Marulića* u: Neven 4, 30: 470–474 i 31: 485–490, a zatim ponovno sljedeće godine *Suzanu* te *Razum i Stumačenje Kata* u *Pjesnici hrvatski XV. veka*.

Jagić se u ocjeni Marulićeva vernakularnog pjesništva poveo za romantičarskim tendencijama, napose Schlegelom (nije jasno kojim, Augustom Wilhelmom ili njegovim mlađim bratom Friedrichom), pa možemo reći da je bio anakron. Njegova ocjena da je Marulić pisao vernakularna djela u svojim poznim godinama “imajući pred očima prvenstveno one čitaoce koji nisu razumjeli njegovih latinskih djela” (Jagić 1963a: 303), kao i konstatacija da “strogo nabožni Marulić, čiji su stihovi puni slavljenja vrlina i pohvala bogu i bogorodici” ne bi “htio obraćati pažnje” na amorozno pjesništvo Džore Držića i Šiška Menčetića, predstavnika “radosnog svjetovnog duha” (*isto*: 304), promašena je. Ipak, njegovi filološki uvidi zasnovani u znatnoj mjeri na Karlu Lachmannu,²⁴ i dan danas su plodotvorni – možda čak i terapijski nakon što je ne samo u filološkim nego uopće u humanističkim studijama prevladala misao klasičnog filologa, Jagićeva suvremenika Fridericha Nietzschea. On je, naime, u eseju *Wir Philologen* (1875.) ustvrdio da se misli kako je s filologijom gotovo, ali da prava filologija još nije niti započela. Ta, prava, filologija – “filologija budućnosti” (*Philologie der Zukunft*) – zapravo je filozofija zasnovana na sumnji u jezik, u “istinu” (usp. Šimić 2020). Iz takve sumnje izrodila se “nova filologija” koja iza različitih varijanti rukopisa vidi samo “razliku”, a ne osobe prepisivača, komentatora, kompilatora, autora.²⁵ Okretanje Jagiću iz *milieu*a oblikovanim Nietzscheom i njegovim akolitima (posstrukturalistima) zasigurno je gledanje na stare stvari kao na nove.

²⁴ Lachmann je držao da se prvo treba sačiniti *recensio* (pronaći sve relevantne izvore i kritički ispitati njihove međusobne veze), zatim utvrditi srodnost rukopisa među kojima je jedan osnovni i najstariji, a ostali su “najbliži srodnici osnovnog, kao njegova djeca ili potomci”, te sve istražene rukopise detaljno opisati. Nadalje, potrebno je utvrditi geneaološko stablo (*stemma codicum*), od najstarijega prijepisa do najmlađih. No, u Jagića se, ističe A. Kapetanović, zrcale dva nastojanja: prvo, lachmannovsko, da se analizom sveukupne predaje teksta “dohvati” arhetip, “starija redakcija” najstarijega i najboljega rukopisa, i drugo, da se u kritičkom aparatu dokumentira tradicija (povijest) prenošenja teksta, odnosno da se tekst “uhvati” u povijesnoj dimenziji i tako predoči njegova recepcija u određenim povijesnim trenucima (Kapetanović 2007: 72).

²⁵ Bernard Cerquiglini svojim iznimno referentnim djelom *Éloge de la variante* (1989.) – koju je posvetio Michelu Foucaultu – obrušio se na tzv. “pozitivističku filologiju” i ustvrdio da srednjovjekovlje ne proizvodi tekstualnu varijantnost zbog transmisije tekstova, nego je varijantnost inherentna srednjovjekovnoj tekstualnosti. Posljedično je ustvrdio i da “autor nije srednjovjekovni koncept” (Cerquiglini 1999: 8). Stoga je istaknuo važnost prepisivača, ilustratora, rubrikatora. Iako pronicljiv i u nekoj mjeri, držim, u pravu (pri korekciji filoloških metoda lachmannovske provinijencije koje su u prvi plan stavile kritičko izdanje teksta – singularni autorski tekst – i tako zapravo homogenizirale raznolikost tekstualnih podataka, pri čemu su tekstualne pogreške koje su se nakupile tijekom povijesti prijenosa operativni kriterij pri utvrđivanju rukopisnih odnosa), Cerquiglini, kao što je to činio i Foucault, iz obzora izostavlja ono što se u njegovu tvrdnju ne uklapa (Cerquiglini se usredotočio na vernakularnu, francusku srednjovjekovnu književnu kulturu), a “razliku” drži ontološkom kategorijom.

Za sam kraj još nešto – doduše, čini se neovisno o Jagiću. Unatoč tadašnjem glorificiranju dvojice Ivana: Mažuranića i Gundulića (njegova djela Akademija je objavila tri puta, 1877., 1919. i 1938.) upravo je Marulić prvak glasovite edicije Stari pisci hrvatski – a to onda na neki način znači i hrvatske književne kulture.²⁶ To se potpisniku ovih redaka čini providonosno jer je nakon višestoljetne hrvatske pismenosti na hrvatsko-staroslavenskom jezičnom amalgamu, Marulić izborom narodnog jezika kao književnog medija tada najprestižnije književne vrste (epa), prema Danteovom modelu volgare *illustre*, postao smjerodavan za kasniji razvoj književnog jezika, odnosno hrvatske književne kulture (Pandžić 2021: 8).

LITERATURA

- 1/ Vesna BADURINA-STIPČEVIĆ, 2011. „Jagićeva izdanja hrvatskih srednjovjekovnih književnih tekstova“, Slovo 61: 1–14.
- 2/ Rafo BOGIŠIĆ, 1986. „Vatroslav Jagić kao priređivač u seriji 'Stari pisci hrvatski', u: *Jagićev zbornik*, ur. Ivo Frangeš, Aleksandar Flaker, Riccardo Picchio, Nullo Minissi. Zagreb: Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu: 77–91.
- 3/ Frane BOŽIĆEVIĆ, 2007. *Život Marka Marulića Splićanina*, priredio i preveo Bratislav Lučin. Split: Književni krug Split.
- 4/ Josip BRATULIĆ, 1981. „Ediciona praksa hrvatskih istraživača i izdavača srednjovjekovnih tekstova u XIX i XX stoljeću (Historijski prikaz)“, u: *Međunarodni naučni skup: Tekstologija srednjovjekovnih južnoslovenskih književnosti*, 14–16. novembra 1977., ur. Dimitrije Bogdanović. Beograd: SANU: 137–147.
- 5/ Bernard CERQUIGLINI, 1999. *In Preise of the Variant*. Prev. B. Wing. Baltimore – London: The John Hopkins University Press.
- 6/ Stjepan DAMJANOVIĆ, 2006. *Opširnost bez površnosti*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- 7/ Antun DJAMIĆ, 1950. „Nekoliko priloga za poznavanje Marulićeve poezije“. *Hrvatsko kolo* 3: 488–495.
- 8/ Vatroslav JAGIĆ, 1869a. „Predgovor“, u: *Pjesme Marka Marulića*, skupio Ivan Kukuljević Sakcinski, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti: 1–12.

²⁶ Razlog zašto Marulić nije na pijedestalu ilirskog kanona, jasan je. Za vrijeme devetnaestostoljetnoga oblikovanja nacionalnoga književnog kanona novoštokavski je uzet za dijalektalnu osnovicu stvaranja modernoga književnog jezika. Tako je pri postupku književnoga legitimiranja iliričke ideje južnoslavenskog zajedništva poslužio Mažuranićev *Smai-laga Čengić* (1846.) i Gundulićev *Osman*.

- 9/ Vatroslav JAGIĆ, 1869b. "Ogledi stare hrvatske proze", u: *Starine I*: 216–236.
- 10/ Vatroslav JAGIĆ, 1869c. "Trubaduri i najstariji hrvatski lirici", u: *Rad JAZU IX*, p.o.
- 11/ Vatroslav JAGIĆ, 1870. "Uvod", u: *Pjesme Šiška Menčetića Vlahovića i Gjore Držića*, skupio Vatroslav Jagić, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti: I–XVI.
- 12/ Vatroslav JAGIĆ, 1873. "Nikola Jera Dimitrović", u: *Pjesme Nikole Dimitrovića i Nikole Nalješkovića*, skupili Vatroslav Jagić i Gjuro Daničić, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti: I–IV.
- 13/ Vatroslav JAGIĆ, 1881. "Zu Marulić: Stari pisci Band I", u: „Kritische Nachlese zum Text der altkroatischen Dichter“, *Archiv für slavische Philologie*, 5: 85–87.
- 14/ Vatroslav JAGIĆ, 1930. *Spomeni mojega života, prvi dio (1838–1880)*, Beograd: Srpska kraljevska akademija.
- 15/ Vatroslav JAGIĆ, 1948. *Izabrani kraći spisi*. Uredio i članke sa stranih jezika preveo Mihovil Kombol. Zagreb. Matica hrvatska.
- 16/ Vatroslav JAGIĆ, 1963a. "Dvanaesterac u starijim pjesmama slavenskih (srpskohrvatskih) pjesnika u Dalmaciji", u: *Rasprave, članci i sjećanja*, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 43, priredio Marin Franičević; preveo Mihovil Kombol. Zagreb: Zora–Matica hrvatska: 302–324.
- 17/ Vatroslav JAGIĆ, 1963b. "Iz prošlosti hrvatskoga jezika", u: *Rasprave, članci i sjećanja*, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 43, priredio Marin Franičević; preveo Mihovil Kombol. Zagreb: Zora–Matica hrvatska: 47–140.
- 18/ Branko – Bratislav Lučin JOZIĆ, 1998. *Bibliografija Marka Marulića. Prvi dio: tiskana djela (1477–1997)*, Split: Književni krug Split.
- 19/ Amir KAPETANOVIĆ, 2007. "Jagićeva kritika teksta u hrvatskom i europskom kontekstu", *Filologija* 49: 65–77.
- 20/ *Korespodencija Vatroslava Jagića*, knjiga 1, 1953., uredio Petar Skok, Zagreb: JAZU
- 21/ David KOVAČEVIĆ, 1891a. "Slikovani dvanaesterac", *Vienac*, 28: 443.
- 22/ David KOVAČEVIĆ, 1891b. "Prilog k historiji hrvatske metrike", *Vienac*, 32: 507–508.
- 23/ Petar KREKOVIĆ, 1893. "O strofama prvih hrvatskih pjesnika", *Vienac*, 2: 28–30, 3: 44–46; 6: 94–95; 7: 110–111; 8: 120–122; 10: 156–158.
- 24/ Ivan KUKULJEVIĆ-SAKCINSKI, 1869. "Marko Marulić i njegovo doba", u: *Pjesme Marka Marulića*, skupio Ivan Kukuljević Sakcinski, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti: I–LXXVII.
- 25/ Miroslav KVAPIL, 1986. „Vatroslav Jagić kao književni historičar“, u: *Jagićev zbornik*, uredili Ivo Frangeš, Aleksandar Flaker, Riccardo Picchio i Nullo Minissi, Zagreb: Zavod za znanost o književnosti: 141–157.

- 26/ Bratislav LUČIN, 2017. "Prema kritičkom izdanju Marulićevih hrvatskih stihova: *Judita* kao orijentir", *Colloquia Maruliana*, XXVI: 5–34.
- 27/ Ivan LUPIĆ, 2010. "Nove teorije i stare knjige", *Forum* 49, 10–12: 1192–1238.
- 28/ Ivan LUPIĆ, 2012a. "Tekstološka načela, kritička izdanja i kroatistička znanstvena zajednica, u: *Forum* 51, 4–6: 557–589.
- 29/ Ivan LUPIĆ, 2012b. "Tekstološka načela, kritička izdanja i kroatistička znanstvena zajednica, u: *Forum* 51, 7–9: 895–958.
- 30/ Dragica MALIĆ, 1976. "O Verdianijevu pristupu Firentinskom zborniku", *Forum* 15, 23: 401–424.
- 31/ Lujo i Bratislav Lučin MARGETIĆ, 2005. "Marulićeva oporuka". *Colloquia Maruliana* 15: 5–71.
- 32/ Milan MOGUŠ, 1976. "Je li Marulić autor Firentinskog zbornika?", *Radovi Zavoda za slavensku filologiju*: 45–51.
- 33/ Zvonko PANDŽIĆ, 2009. *Nepoznata proza Marka Marulića*. Zagreb: Naklada Tusculum.
- 34/ Zvonko PANDŽIĆ, 2021. "Predgovor", u: Marko Marulić, *Istorija svete udovice Judit u versih harvacki složena*, povodom petstote obljetnice prvotiska, kritičko, studijsko i preslikano izdanje priredio Zvonko Pandžić. Dubrovnik: Knjižnica Male braće Dubrovnik – Bibliotheca Franciscana Ragusii (Franjevački samostan Male braće Dubrovnik): 7–111.
- 35/ Nedjeljka PARO, 2003. *Bibliografija Marka Marulića. Treći dio: radovi o Maruliću (1565–2000)*, Split: Književni krug Split.
- 36/ Krešimir ŠIMIĆ, 2020. "Bilješka o filologiji", *Anafora* VII, 2: 425–450.
- 37/ Krešimir ŠIMIĆ, 2021. *Laurin nos*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- 38/ Vjekoslav ŠTEFANIĆ, 1950. "Još Marulićevih stihova", u: *Zbornik u proslavu petstogodišnjice rođenja Marka Marulića 1450–1950.*, ur. Josip Badalić i Nikola Majnarić. Zagreb: JAZU: 281–298.
- 39/ Franjo ŠVELEC, 1963. "Autor dvanaesteračke legende o svetom Jeronimu", u: *Ivšićev zbornik*, ur. Mate Hraste, Ljudevit Jonke i Milan Ratković. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo: 353–362.
- 40/ Franjo ŠVELEC, 1986. "Vatroslav Jagić o problematici hrvatske renesansne književnosti", u: *Jagićev zbornik*, uredili Ivo Frangeš, Aleksandar Flaker, Riccardo Picchio i Nullo Minissi, Zagreb: Zavod za znanost o književnosti: 49–57.
- 41/ Vartal. 1990. Književni krug, priredio, uvodom i bilješkama popratio te rječnik sastavio Nikica Kolumbić. Split: Književni krug Split.
- 42/ Carlo VERDIANI, 1973. *O Marulićevu autorstvu Firentinskoga hrvatskoga zbornika iz XV stoljeća*. Split: Književni krug Split.
- 43/ Branko VODNIK, 1913. *Povijest hrvatske književnosti: Od humanizma do potkraj XVIII. stoljeća*, s uvodom V. Jagića o hrvatskoj glagolskoj književnosti, Zagreb: Matica hrvatska.

- 44/ Josip VONČINA, 1990–1991. „Vatroslav Jagić i književnost 'Srednje dobe'“, *Radovi Zavoda za znanstveni radu HAZU, Varaždin*, 4 – 5: 53–81.
- 45/ Josip VONČINA, 1993. „Napomene o ovom izdanju“, u: *Pisni razlike*, priredio i popratio bilješkama Josip Vončina. Split: Književni krug: 9–28.
- 46/ Antonin ZANINOVIĆ, 1925. „Marulićeva pjesma: Tuženje grada Hjerolimima“, *Prilog II. Vjesniku za arheologiju i historiju dalmatinsku god. 1924–1925*: 1–11.

SUMMARY

JAGIĆ'S CONTRIBUTION TO MARULOGY

The article questions the Jagić's contribution to Marulology. It starts from *Bibliografije Marka Marulića. Treći dio: radovi o Maruliću (1565–2000)*, compiled by Nedjeljka Paro. Bibliography mentions only two or three (the third is under the name of A. Leskien) of Jagić's articles, contributions to marulology. On the contrary, the article tries to show that Jagić's contribution to marulology is important and disproportionate to the mentioned bibliography. First of all, Jagić's contribution to the critical editions of Marulić's vernacular works stands out (prior to the edition of JAZU, except *Judita*, only Kukuljević had printed *Suzana*, *Razum* and *Stumačenje Kata*), then to the attribution debates, to which he gave the basic direction. Furthermore, Jagić's contribution to the study of Marulić's versification and historical contextualization, as well as the aesthetic judgments of Marulić's works, is highlighted.

Key Words: Vatroslav Jagić; Marko Marulić; marulology; edition practice; attribution; versification; aesthetics.